

Borislav J. Dimković

ALEKSANDAR TODOROVIĆ: TÖMEGKULTÚRA ÉS FIATALKORI BŰNÖZÉS

Dr Aleksandar Todorović: *Masovna kultura i maloletničko prestupništvo*

Centar za političke studije i društveno-političko obrazovanje, Novi Sad 1971, 258 oldal

Tartalom

Predgovor. *I Osnovni elementi masovne kulture.* 1. Uvod; 2. Masovna kultura i drugi oblici kulture; 3. Pojam masovne komunikacije; 4. Pojam masovne kulture. — *II Karakteristike sredstava masovnih komunikacija.* 1. Uvod; 2. Definisanje sredstava za masovnu komunikaciju; 3. Osnovne karakteristike sredstava za masovnu komunikaciju; 4. Posebne i specifične karakteristike sredstava za masovnu komunikaciju; 5. Uzajamna dejstva sredstava za masovnu komunikaciju. — *III Sredstva masovnih komunikacija i „masovne” pojave u društvu.* 1. Pojam „masovnog društva”; 2. „Masovni čovek”; 3. Društveno ideološke osnove kategorije „masovno društvo” i „masovni čovek”; 4. Zaključak. — *IV Masa i publika.* 1. Masa; 2. Publika; 3. Razlike između publike, gomile, grupe i organizacije; 4. Tipologija publike. — *V Industrijsko društvo i masovna kultura.* 1. Tehnička civilizacija i novi elementi kulture; 2. Dijalektički odnos industrije i masovne kulture; 3. Masovna kultura i potrošnja; 4. Autoselekcija i potrošnja dobara masovne kulture; 5. Zaključak. — *VI Dekadencija u masovnoj kulturi.* 1. Osnovne karakteristike dekadencije u ideologiji, umetnosti i masovnoj kulturi; 2. Komercijalni činioci i dekadencija u masovnoj kulturi; 3. Posebni uzroci koji uslovljavaju dekadenciju u masovnoj kulturi; 4. Pesimistički i optimistički stavovi prema masovnoj kulturi. — *VII Negativno delovanje nekih vrednosti masovne kulture za omladinu.* 1. Etičke težnje omladine u savremenom društvu i masovna kultura; 2. Omladina i uzori masovne kulture; 3. Razrešavanje problema slobode u vestern-filmovima; 4. Roken-rol filmovi i grupna ponašanja omladine; 5. Masovna situacija i grupna negativna ponašanja omladine; 6. Zaključak. — *VIII Oblici uticaja masovne kulture na maloletničko prestupništvo.* 1. Kriminogeni uticaj masovne kulture na maloletničko prestupništvo; 2. Literatura i štampa i prestupničko ponašanje omladine; 3. Radio i televizija i prestupničko ponašanje omladine; 4. Kriminogeni činioci i film; 5. Determinizam masovne kulture i maloletničko prestupništvo; 6. Zaključak. — *IX Prikazivanje prestupničke omladine u masovnoj kulturi.* 1. Opšta razmatranja o prikazivanju prestupništva u štampi; 2. Opšta razmatranja o načinu prikazivanja prestupništva na filmu; 3. Zaključak. — *X Rezultati empirijskih istraživanja o tome kako omladina čeni pojedine vrste filmova.* 1. Omladina i film; 2. Mesto koje zauzima film u odnosu na druge vrste umetnosti; 3. Posete omladine bioskopskim predstavama; 4. Najomiljeniji filmovi kod omladine po vrstama škola; 5. Kompariranje rezultata po ekološkim područjima; 6. Sta rost ispitanika i estetsko cenjenje filmova; 7. Pol ispitanika i estetsko cenjenje filmova; 8. Socijalno poreklo ispitanika i estetsko cenjenje filmova. — *XI Značaj empirijskih istraživanja pojava masovne kulture za društvenu praksu.* 1. Značaj socioloških istraživanja pojava masovne kulture; 2. Značaj sredstava masovne komunikacije za razvoj saznanja i kulture kod mladih; 3. Problemi koje treba istraživati u masovnoj kulturi; 4. Težnje mladih za estetskim obrazovanjem na području masovne kulture. — *XII Masovna kultura i sprečavanje maloletničkog prestupništva.* 1. Značaj štampe u sprečavanju maloletničkog prestupništva; 2. Uloga radija i televizije u sprečavanju maloletničkog prestupništva; 3. Uloga filma u sprečavanju maloletničkog prestupništva; 4. Zaključak. — *XIII Rezime.* — *XIV Literatura.* — *XV Beleška o piscu.*

Az újbídekí Társadalompolitikai Oktatási Központ kiadásában¹ jelent meg a múlt év folyamán — dr. Krste Kilibarda és Desanka Romić mellékelt szakvéleményezésével — dr. Aleksandar Todorović egyetemi tanár Tömegkultúra és fiatalkori bűnözés című tanulmánya.² A modern társadalom számtalan folyamata és viszonya többé-kevésbé néhány tudományág vizsgálódási körébe tartozik. A vizsgált társadalmi jelenségek egyike a modern társadalom szülte tömegkultúra³, mely a szerző szerint a társadalmi felépítmény — különböző néprétegek közösségi tudatának alakulására jelentős hatással levő — sajátos formája. Szociológusok, bűnügyi szakértők, jogászok, pszichológusok, pedagógusok, stb. tanulmányozzák. Annak ellenére, hogy dr. Aleksandar Todorović írása elméleti kiindulópontként más tudományágak művelőinek a kutatási eredményeit is felhasználja, mindenekelőtt a tömegkultúra ifjúságra gyakorolt hatását elemző módon vizsgáló szociológiai tanulmány, különös tekintettel e hatás negatív vonatkozásaira.⁴ A tömegkultúra fiatalkori bűnözésre

gyakorolt hatásának, mint pontosan körülhatárolt részkérdésnek a vizsgálata tette lehetővé a szerző számára a tömegkultúra és a fiatalkori bűnözés lényeges viszonyainak elméleti értelmezését, tapasztalati úton való kivizsgálását, valamint az ifjúságra, főleg a fiatalkori bűnözésre negatívan ható kulturális tényezők jellemzőinek a felfedését.

A tanulmány két egységre oszló tizenkét fejezetét előszó, záradék, francia nyelvű összefoglaló és a felhasznált irodalom jegyzéke egészíti ki.

A szerző könyve első felében (az I–VI. fejezetben) a tömegkultúra elméleti kérdéseivel foglalkozik.

A tömegkultúra tényezői című kezdőszakaszban a tömegkultúra és az ún. magasszintű (Hochkultur), a népi, a nemzeti és egyéb kultúrák viszonyát vizsgálja, elemzései alapján alakítja ki egyéni hozzáállását, a tömegkultúra fogalmának definícióját. A következő szakaszban a tömegszuggesztívó sajátosságait, a harmadikban pedig a *tömegetársadalom* és a *tömegember* fogalmát részletezi, joggal ragaszkodva e jelenségek lényegének anyagelvű, társadalmi és ideológiai okozatú magyarázatához, mintegy elterve az összetevők valamelyikének túlértékelését, s ezzel párhuzamosan mások mellőzése módszerét. A negyedik fejezetben (Tömeg és közönség) a címben szereplő fogalmakról szól, úgy elemzeve őket, hogy a tömeg fogalmának nagyszámú és gyakran ellentétes meghatározásairól deduktív módszerrel a közönség fogalmának elemzésére tér át, azzal a szándékkal, hogy a fogalom szociológiai elemzését adja, és vázolja tipológiáját.

A szerző szándéka nagyon is kézenfekvő, mégis azt a benyomást kelti, hogy közönségelemzése, főleg típusana szociológiai szempontból nem teljes, mert a fiatal közönség típusana kialakítása helyett inkább a szakirodalom példáira támaszkodott.

Az ötödik szakaszban az ipari társadalom és a tömegkultúra számos viszonyát, kölcsönhatását, a hatodikban a tömegkultúra dekadens vonásait mutatja be, különös tekintettel az ideológiai dekadencia jelenségének létfeltételeket biztosító társadalmi tényezőket (kereskedelmi tényezők, a krimifilmek és az erkölcsromboló tartalmú, utalású filmek, ponyvairodalom, a jelen embertelen viszonyainak a legkülönbözőbb propaganda jellegű megközelítése stb.).

A tanulmány első felének tartalmi összegezéséként elmondhatjuk, a szerző alapvető szándéka megvalósultnak tekinthető, mivel szociológiai elemzésével sikerült felölelnie és marxista kritikáját adnia a tömegkultúra alapfogalmainak. Természetesen annak tudatában, hogy a tárgykör minden kérdését nem ölelhette fel munkájával.

Könyve második felében (VII–XII. fejezet) igen részletesen vizsgálja a tömegkultúra és a fiatalkori bűnözés viszonyát, abból a tényből kiindulva, hogy a tömegkultúra, a közösségi tudat fejlődésének elengedhetetlen feltétele kihatással van az új kulturális, művészeti értékek befogadására, és már ezzel jelentősen hat a különböző társadalmi rétegek közösségi tudatának alakulására. Hangsúlyozza, hogy a tömegkulturális tényezők legnagyobb mértékben az ifjúság erkölcsi értékeinek változására vannak hatással. A tömegkultúra negatív hatásainak okait is elemzi, melyek meghatározott társadalmi körülmények között asszociális magatartást váltanak ki a fiatalokból.

A hetedik fejezetben dr. Aleksandar Todorović a modern társadalom ifjúsága etikai törekvéseit és a tömegkultúrát tanulmányozza. Tekintettel arra, hogy korunkban az ifjúság mindinkább érvényre jut a társadalmi élet valamennyi területén, nem lehet lényegtelen, milyenek etikai törekvései, hogyan hathat rá a tömegkultúra, mert szerinte ez az ifjúság álláspontjai összehangolásának és egységesülésének előfeltétele, a nézetek, felfogások alakulásának meghatározója. A western és rock and roll filmek szabadságproblémáját, az ifjúság csoportviselkedését, csoportviszonyait, negatív csoportviselkedését vizsgálva hangsúlyozza, hogy a kutatások rámutattak, arra hogy a tömegkultúra ún. destruktív – az ifjúság egy része pszichéjének formálódására hatással levő – vonatkozásait kutatva figyelembe kell venni a többi negatív hatású társadalmi tényezőt is.

A nyolcadik fejezetben a tömegtájékoztató eszközre (film, rádió, televízió, sajtó), az ifjúságra negatív hatású közvetített tartalmakra hívja fel figyelmünk⁵. Más szóval, itt a korszerű kommunikációs eszközök terjesztette „művészi értékek” káros következményei képezik központi problémáját.

A rádió, a televízió és a sajtó fiatalkori bűnözésre gyakorolt hatásával az alábbi okokból foglalkozik csökkentett terjedelemben:

A rádió (pl. egyes bűnügyi drámák) nincs jelentős kriminogén hatása az ifjúságra, a televízió változatos kulturális és művészeti műsorának, sokrétű filmjainak úgyszintén. A sajtónak az ifjúság eltávolodására gyakorolt hatását együtt tárgyalja a krimi-irodalom és a sztripek szerepével. A film jelentőségével foglalkozik a leg részletesebben, mert ennek a tömegkommunikációs eszköznek a legkifejezettebb a bűnügyi hatása. Az elemzés eredményei azt mutatják, a film bűnügyi hatása nagyobb a sajtó, a ponyvairodalom, a rádió és a televízió ugyanilyen hatásától. Megkülönböztetett figyelemmel vizsgálta, hogy milyen

hatással vannak az ún. *fekete* filmek a fiatalok bűnözésére. A fejezetnek különösen azok a részei jelentősek, figyelemreméltóak, ahol a szerző a jugoszláviai mozik műsorán szereplő krimi-filmeket osztályozza és elemzi „új” bűnügyi tényezőik alapján.

A kilencedik fejezet arról ad képet, hogyan mutatja be a tömegkultúra a fiatalok bűnözését. Az, hogy a sajtó különbözőképp prezentálja a bűnözést, eltérő eredményekkel járhat:

1. Ha a sajtó részletekbe menően mutatja be a bűncselekmények elkövetésének módját a bűnözés módszereit, az kihatással lehet a fiatalok bűnözésére; a bűnözés útjára vezetheti őket.

2. A sajtónak igen jelentős szerepe van a bűnözés leküzdésében és nagyon kedvezően hathat a közvéleményre, amely jelentős tényezője a fiatalok bűnözését és a szociál-patológus jelenségeket előidéző fogvatékoságok felszámolásának.

3. De a sajtó pontatlan és ferde képet is adhat a bűnözés és más elferdülések elterjedtségéről, fajairól és gyakoriságáról.

4. A sajtó, az irodalom, a különféle magazinok — a tények ismeretének hiányában — a fiatalok bűnözését pontatlanul és bizonytalankodva is minősíthetik.

A sajtónak, valamint annak elemzését, ahogyan a fiatalok bűnözéssel foglalkozik, a szerző a következő problémakör alapján kísérelte meg:

1. A *feketeingerek* fogalma,

2. kvantitatív sajtóelemzés a *feketeingerek* és a bűnügyi tények előfordulási szempontjából.

3. kvalitatív sajtóelemzés a *feketeingerek* jelenségével kapcsolatosan.

A továbbiakban a fiatalok bűnözés filmekben való megjelenítését elemezte, különösen a Kormosarcú angyalok és a Négy száz ütés címűekben. Sikeres elemzések alapján — a bűnözés sajtóban és filmen való bemutatásának összehasonlító vizsgálata útján — jut el megállapításaiig:

1. Egyetlen tömegkommunikációs eszköz sem mutatja be megfelelően a fiatalok bűnözés jelenségét, ami a jelenség struktúrája ismeretének hiányából ered.

2. A bűnözés prezentálása leginkább a külsőségekre korlátozódik, nem foglalkozik lényegbevágó meghatározóival.

3. A film jobban érzékelteti a fiatalok bűnözés jelenségét a sajtónál, mert:

a) A sajtó rendeltetése szerint tájékoztató jellegű, ezért főleg a tájékoztatásra, az események feljegyzésére szorítkozik.

b) A film kifejezőeszközeinél fogva egy-egy jelenségről értékesebb és sokoldalúbb képet nyújthat.

c) A film jelentős esztétikai, művészi tartalmakat foglalhat magába, a sajtónál ennek lehetősége sokkal kisebb.

Todorović a tizedik fejezetben az ifjúság filmkultúrájával kapcsolatos empirikus kutatásai eredményeit ismerteti.⁶ Vizsgálódási területével az alábbi problémákat öleli fel:

1. A film helyezte a művészetek között,

2. ifjúság és mozilátogatás,

3. az iskolatípusonként kedvelt filmfajok,

4. összehasonlító eredményvizsgálat ökológiai területenként,

5. a mintában szerepeltek életkora és filmkultúrája,

6. a mintában szerepeltek neme és filmkultúrája, és

7. a mintában szerepeltek szociális helyzete és filmkultúrája.

A kutatások eredményei többek között rámutattak, hogy a tanulók 32,5 százaléka a filmet kedveli a legjobban a kulturális és művészeti alkotások (zenei, irodalmi, képzőművészeti, stb.) közül. A kutatás bizonyítékként szolgált arra is, hogy a tanulók kora, neme szociális helyzete hatótényezője filmkultúrájuknak.

A tizenegyedik fejezetben arra tér ki, milyen jelentős szerepe van az empirikus tömegkultúra kutatásnak a társadalmi gyakorlat szempontjából, kiemelve a tömegkultúra — mint a modern ipari társadalom jelensége — ifjúságra tett pozitív hatását. Ilyen értelemben vizsgálja a tömegkultúra és az ifjúság viszonyait szempontjából igen lényeges kérdéseket:

1. A tömegtájékoztató eszközök szerepe az ifjúság kulturális fejlődésében és tudatosodási folyamatában.

2. A tömegkultúra sikeres gyakorlata érdekében vizsgálandó kérdések.

A tömegkommunikációs eszközök szerepe a régi értékrendszerek megváltoztatásában, és az új értékek és vívmányok széles néprétegek közötti elterjesztésében (az ifjúság különböző rétegeinél és csoportjainál a közös kulturális, művészeti és erkölcsi értékek befogadásának jelentős feltétele) nyilvánul meg. A szerző ezért szociológiai kutatásokat javasol az alábbi területeken, hogy tényszerű információt nyerjünk az ifjúság esztétikai ízlésformáiról, közösségi tudatának fejlettségéről:

1. Tudományosan kell értékelni a falusi, mezővárosi és városi kommunák fiataljai között az új értékek befogadásában mutatkozó különbséget. Kétségtelen, hogy a különböző társadalmi csoportoknak és rétegeknek eltérő a műveltségi szintjük, és hogy az infrastruktúrában is tapasztalhatóak a tömegkultúra egyes típusainak gyorsabb, illetve lassúbb befogadására hatással levő műveltségi szintbeli eltérések.

2. Fel kell mutatni a kulturális hagyomány, a tömegkultúra értékeinek gyors befogadást elősegítő pozitív elemeit, és tanulmányozni kell a kulturális értékek terjedését visszafogó negatív hatású konzervatív tényezőket.

3. Figyelemmel kell kísérni a kis-, közép- és nagyvárosok különbségeire irányuló kutatásokat, a fiatalok egyes csoportjainál az új kulturális értékek befogadásánál megnyilvánuló esztétikai hozzáállás vizsgálatát.

4. Külön figyelmet érdemelnek a fiatalok csoportszükségeit (a rádió, televízió, sajtó stb. iránti érdeklődés), és e szükségletek hatása a kulturális fejlődésre.

5. Meg kell határozni az *ökológiai* környezetet, és a népesség kulturális igényeinek kielégítési módját, főleg a különböző területek népességcsoportjainál.

6. Tanulmányozni kell az új kulturális értékek társadalmi rétegenkénti befogadását (a foglalkozásbeli eltérés csoportszinten felfogásbeli eltérést is jelent; fel kellene mérni, hogyan hatnak a tömegkommunikációs eszközök foglalkozási áganként, hogyan alakul ki a szocialista embertípus személyisége).

7. Az empirikus kutatásoknak kell megválaszolniuk, milyen mértékben nyilvánul meg az egyes csoportoknál, hangsúlyozottan az ifjúságnál és a gyerekeknél a rádió, a sajtó, a film és a televízió nevelő szerepe.

8. Szervezetten alkalmazzák-e az intézmények a tömegtájékoztatási eszközöket az oktatásban, nevelésben?

9. Hogyan és milyen szinten jutnak érvényre a nevelés és oktatás fejlődésében a programozott oktatás elemei?

10. Felül kell vizsgálni a programozott egységekből kiszűrődő fogyatékoságokat.

A tizenkettedik, azaz az utolsó fejezetben tárgyalja a sajtó, a rádió, a televízió és a film megelőző szerepét és jelentőségét. A sajtónak a fiatalkori bűnözés megelőzésében játszott szerepe kapcsán felvetődő problémákat a szerző az alábbi vonatkozásokban elemzi.

a) A másodlagos bűnügyi tényezők a sajtóban és a fiatalkori bűnözés megelőzése,

b) etnikai és lélektani tényezők az ifjúsági sajtóban és a fiatalkori bűnözés megelőzése, valamint

c) a fiatalkori bűnözés megelőzése és a közvélemény.

A rádió és a televízió jelentőségét a fiatalkori bűnözés megelőzésében a következőképp taglalja:

a) Különböző nézetek a rádió és a televízió megelőző szerepéről,

b) a rádió és a televízió tudatformáló szerepe, és

c) műsoraik erkölcsi és nevelő jellege.

Jelentős teret szentel vizsgálódásaiban a társadalmi csoportok által kialakított értékrendszerektől, az össztársadalmi kritériumoktól, tényezőktől; a filmek káros hatását kimutató kritériumok képezte értékrendszerektől és a filmet értékelő személyek szenzibilitásától is függő cenzúrák.

A tanulmány figyelmes olvasója észlelheti, hogy a szerző a külföldi és a hazai tudomány legújabb eredményeinek, elméleteinek és gyakorlati megfigyeléseinek felhasználásával, példákkal bizonyítva mutatta ki a tömegkultúra jelentőségét az ifjúság közösségi tudatának formálásában, valamint serkentő (és megelőző) szerepét a fiatalok bűnözésében. Abból a tényből kiindulva, hogy a tömegkultúra a társadalom szabályozta megelőző intézkedések egyike, rámutatott arra — a társadalmat, de leginkább a fiatalokat fenyegető veszélyre —, hogy tömegszuggerációt hordanak magukban akkor, ha értékeik nincsenek úgy az össz-társadalom, mint elemi csoportjai (a család, a tanárok, a nevelők, a filmklubok, stb.) által meghatározva, folyamatossá téve.

A saját kutatásai eredményeképpen nyert, és a szakirodalomból vett példákkal bizonyította, milyen nagy a tömegtájékoztató eszközök útján terjedő, tudatalatti hatású etikai, pszichológiai és egyéb tényezők jelentősége a fiatalok bűnözés megelőzésében. Lehangoló viszont, hogy nálunk ezen a területen még csak most került sor az első kutatási kísérletekre, és ezért nagyon sok jelenségről csak hallomásból tudunk, gondolom szerint beszélünk, nem pedig tudományos megállapítások figyelembevételével. Csak üdvözölhetjük a szerzőnek a tömegkultúra jelenségeinek és a népességstruktúrájának az ifjúság közösségi tudatának alakulására gyakorolt hatásának módszeres tanulmányozására tett javaslatát.

A tanulmány részeinek és fejezeteinek egyenlőtlen terjedelme — tekintettel a vizsgált kérdések időszerűségére és jelentőségére —, és a fejtegetések menetére esedékes megjegyzések semmiképp sem kisebbítik dr. Aleksandar Todorović tanulmánya értékét, ezért méltán ajánlhatjuk az olvasóközönség figyelmébe. Természetesen, nem csak a problémakörrel hivatásból foglalkozókra gondolunk, hanem azokra is, akikről, s akiknek íródott (az ifjúságra), és nem utolsósorban a sajtó, a rádió, a televízió és a film dolgozóira, mert a tanulmány felismerései további munkájukra nézve felbecsülhetetlen jelentőséggel bírnak.

JEGYZETEK

¹ A Központ kiadványai: Dr. Dušan Saričević: Nastava u večernjim političkim školama, 142 l. Mladen B. Stojanov: Samoupravlanje na poljoprivrednim dobrima u Vojvodini, 156 l.; Borislav Đurović: Transformacija boljševičke partije nakon Oktobra (1917–1924), 208 l.; Gligorije Zaječaranović: Opšta sociološka bibliografija, 262 l.; Dr. Gligorije Zaječaranović: Dijalektika ljudskog sveta, 213 l. Több szerző műve: Aktuelni problemi medunacionalnih odnosa u samoupravnom društvu, 159 l.; Több szerző műve: Uloga SSRN u samoupravnom društvu, 44 l.; Dr. Sava Živanov: Staljinizam i destaljinizacija, 96 l.

² A szerző munkái: Uvod u sociologiju grada, Belgrád, 1965. 200 l.; Prestupništvo kod omladine, Belgrád, 1964. 62 l.; Etička shvatanja Svetozara Markovića, Zaječar, 1966. 146 l.; Razvoj radničke svesti u socijalističkom društvu, Belgrád, 1967. 282 l. Uslovi i uzroci maloletničkog prestupništva u urbanim i ruralnim sredinama, Belgrád, 1971. 320. l.

³ A szerző a tömegkultúra fogalmán a tömegtájékoztató eszközök útján terjesztett, a néprétegek között gyorsan felszívódó kulturális, művészeti és szellemi értékeket érti. A tömegkultúra rendeltetései közül határozottan kiválnak a néprétegek számára könnyen hozzáférhető, tájékoztató és szórakoztató jellegű funkciók-

⁴ A fiatalok bűnözés fogalmának árnyalati pontosságú meghatározását nehezíti az is, hogy elméletileg a legkülönbözőbb módon tárgyalják. Ezért az empirikus kutatásoknál a gyakorlatnak megfelelő definíciókat használnak, amelyekkel bizonyos mértékben körülhatárolhatóak a jelenségek, azaz meghatározhatók jellemző vonásai. A szerző a második tanulmányában ilyen értelemben használja a fenti fogalmat. Fiatalok bűnözésén az idősebb, a 14–18 éves fiatalokat is érti, akik valamilyen büntetést, kihágást követtek el, illetve asszociálisan viselkedtek, tartózkodási helyük állandó, ami nem jelenti azt, hogy egyazon területen követtek el büntetést; nyilvántartják őket, főleg a belügyi titkárságon és más intézményekben. (Lásd: Dr. Aleksandar Todorović, Dr. Desanka Lazarević, Zarko Jašović és Ignjat Ignjatović: Prestupništvo maloletnika u Beogradu, Institut za kriminološka i kriminalistička istraživanja, Belgrád, 1970. 9–10. l.)

⁵ Minden társadalomban, mondja a szerző, kialakul az erkölcsi, művészeti, kulturális, stb. értékek rangsora. A társadalmi csoportok különbözőképp viszonyulnak az egyes értékekhez. Az erkölcsi kategóriák egyes csoportok számára pozitívak, de ugyanakkor már mások számára negatívak. A korosztályok értékrendszerei is igen eltérnek egymástól. A különböző társadalmi csoportok értékeit elemezve azok viszonylagosságára figyelhetünk fel. A tömegkommunikációs eszközök olyan értékeket közvetítenek, melyeket az ifjúság különbözőképp értékelhet. A negatív, alacsonyabbrendű értékek a fiatalok meghatározott csoportjai viselkedésében központi helyet foglalhatnak el (110. l.).

⁶ A középiskolás ifjúság kulturális és művészeti igényeinek felmérése céljából Szerbia 21 iskolájában végzett ankét az említett területek majd minden problémakörére kiterjedt. Részt vett benne 1665 gimnazista, tanítóképzős, valamint a közép- és alsófokú szakiskolák diákjai, a mintában szereplő iskolák tanulóinak egy-egyede, azaz minden negyedik diák. A szerző tanulmányában csak a fiatalok filmkultúrája vizsgálati eredményeit közli.